

TÜRK

2025, Yıl/Year: 13, Sayı/Issue: 42, ISSN: 2147-8872

TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received*: 01.06.2025

Kabul Tarihi / *Date of Accepted*: 25.08.2025

Sayfa / *Page*: 1-20

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / *Writer*:

Prof. Dr. Metin Özarslan

Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Halkbilimi Bölümü

metino@hacettepe.edu.tr

KENDİSİ VE ÇEVRESİ ÜZERİNDEN BİR TÜRKÜYE BAKIŞ: “KIRMIZI GÜL DEMET DEMET”

Öz

Bu çalışmada hikâyesi olduğu iddia edilen bir türküye odaklanılmış ve söz konusu türkü ile hikâyesi arasındaki irtibatı üzerinden türkü türünde görülebilecek başka problemlere de dikkat çekilmiştir. Böylelikle diğer türkü örneklerinin de aynı yaklaşımla ele alınıp değerlendirilmesine bir yol açmak gayesi güdülmüştür. Bu çerçevede “türkölü hikâye” ile “hikâyeli türkü” kavramlarına da dolaylı olarak temas edilen çalışmada Erzurum yöresi repertuarında kayıtlı “Kırmızı Gül Demet Demet” adlı türküye birbirinden farklı anlatılarla izafe edilen “hikâye”ler mercek altına alınarak söz konusu hikâyeler izleğinde türkünün muhtevası ve anlam arka planı, türküyle ilgili problematik [türkünün derlenme problemi, türkü metninin neşir ve yazılı ortamdaki tertibi problemi, türkünün hikâyesi ve hikâye ile uyum problemi], türkünün tarihiliği ve değeri, türkölere bakış için yeni bir perspektif teklifi başlıklarıyla türkünün metni ile bu metnin dayandırıldığı anlatı arasındaki ilişki, türkünün derlenmesi, tertibi ve neşri ile ilgili hususlar ve bu hususlara dair problemlere dikkat çekilmiştir. Çalışmanın sonucunda derleyici [hatta besteleyen, havalandıran], söyleyici/okuyucu [mugganni], icracı [çalan, söyleyen], icracıları tertip eden, türkü söyleten veya okutan, icra ettiren [şef, yönetici], türkü araştırmacısı, incelemecisi [akademisyen, araştırmacı], olarak her türlü ilgili kişi tarafından yapılması gereken temel hu-

suslar vurgulanmıştır. Bu hususların altı özellikle “türküyü önemsemek”, “türküyü anlamak”, “türküyü idrak etmek” ve ona göre “türküye uygun bir tavır takınmak” şeklinde çizilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkü, hikâye, derleme, tertip ve neşir

A FOLK SONG THROUGH ITSELF AND ITS CONTEXT: “KIRMIZI GÜL DEMET DEMET”

Abstract

This study focuses on a folksong that is claimed to have a story, and through the connection between the song and its story, draws attention to other potential problems that can be observed in the folksong genre. This aims to pave the way for other folksong examples to be analyzed and evaluated with the same approach. Within this framework, this study indirectly touches on the concepts of “the story, which has a folksong” and the folksong, which has a story” and it examines the different narratives attributed as “stories” to the folksong titled “Kırmızı Gül Demet Demet” from the Erzurum region's repertoire. Following the examination of these stories, the study addresses the content and semantic background of the folksong, its related problems [the problem of the song's compilation, the problem of the text's arrangement in written form and publication, the song's story and its compatibility with it], its historicity and value, and a proposal for a new perspective on folksongs. It also highlights the relationship between the song's text and the narrative it is based on, as well as issues and problems related to the compilation, arrangement, and publication of the song. In conclusion, the study emphasizes the fundamental points that should be followed by all relevant individuals, including the compiler [or even the composer, the one who gives it a melody], the singer/reciter [the minstrel], the performer [the one who plays and sings], the one who arranges the performers, the one who asks for the song to be sung or recited, the one who makes it performed [the conductor, the manager], and the folksong researcher or analyst [the academician, the researcher]. The importance of these points is particularly underlined as “to care for the folksong,” “to understand the folksong,” “to comprehend the folksong,” and to “adopt an attitude appropriate to the folksong” accordingly.

Keywords: Folksong, story, compilation, arrangement, and publication.

Giriş

Sözlü kültür, bu cümleden sözlü edebiyatımız içinde “türkölü hikâye” ile “hikâyeli türkü” kavramları hâl tam olarak oturmuş değildir. Bu kavramlar zaman zaman birbirine karıştırılmakta veya birbirleri yerine kullanılmaktadır. Bu çalışmada bu konuyla derinlemesine inilmeyecektir. Ancak üzerinde durulacak konuyla ilintisi bakımından “türkölü hikâye” olsun “hikâyeli türkü” olsun sürekli göz önünde bulundurulması gereken kavramlar olarak önemini korumaya devam edecektir. Yalın bir ifadeyle herhangi bir olaya bağlı olarak ortaya çıkan ve bu çerçevede bilinen bir hikâyesi bulunan türkölere “hikâyeli türkü”, içinde türkü barındıran hikâyeye de “türkölü hikâye” denir. Bilindiği gibi bir folklor malzemesi niteliğini haiz olan halk hikâyesi [veya türkölü hikâye], gelenek, anlatıcı, dinleyici

çevre, müzik ve metin unsurları gibi unsurlar üzerine bina edilmektedir. Eğer incelenecek malzeme türkölü hikâyeye ise, geleneğe bağlı olarak anlatıcılar tarafından icra edilen bu örnekleri, bir sosyal olay/canlı gösterim olarak kabul etmek ve onları ait oldukları metin çevresi (context) içerisinde değerlendirmek gereklidir.¹ “Hikâyeli türkölü” kavramında ise bu biçimde bir gereklilikten söz edilemez.²

Bu çalışma hikâyesi olduğu iddia edilen bir türkölüye odaklanmıştır ve türkölü ile hikâyesi arasındaki irtibatı üzerinden türkölü türünde görülebilecek başka problemleri de dikkatlere sunmayı amaçlamaktadır. Buradan da böylesi diğer türkölü örneklerinin bu bakışla ele alınıp değerlendirilmesine bir yol açmak gayesi güdülmüştür. Bu çerçevede “türkölü hikâyeye” ile “hikâyeli türkölü” kavramlarının da bu çalışmayla doğrudan değil dolaylı bir ilgisi söz konusudur.³ Bu etütte, Erzurum yöresi repertuvarında kayıtlı “Kırmızı Gül Demet Demet” adlı türkölüye birbirinden farklı anlatılarla izafe edilen “hikâyeler”ler mercek altına alınarak söz konusu hikâyeler izleğinde türkölünün muhtevası ve anlam arka planı, türkölüyle ilgili problematik [türkölünün derlenme problemi, türkölü metninin neşir ve yazılı ortamdaki tertibi problemi, türkölünün hikâyesi ve hikâyeye ile uyum problemi], türkölünün tarihîliği ve değeri, türkölülere bakış için yeni bir perspektif teklifi başlıklarıyla türkölünün metni ile bu metnin dayandırıldığı anlatı arasındaki ilişki, türkölünün derlenmesi, tertibi ve neşri ile ilgili hususlar ve bu hususlara dair problemlere dikkat çekilmiştir.

A. Türkölünün Sözleri

Üç dörtlükten oluşan türkölü 8 heceli bir semai tarzı [anonim, la edri, kaili belli değil] sözlü şiir örneği olup, dikkate sunulan bu sözlerin ezgiye bürünüp türkölüleştiğinde kimi eklemeler ve tekrarlarla da bezenik/birleşik halde olduğu görülmektedir. Ancak bu örnekte bahse konu bu eklemeler ve tekrarlar gösterilmemiştir.

Kırmızı gül demet demet
Sevda değil bir alamet
Gitti gelmez ol muhannet
Şol Revan’da balam kaldı

1 Bu hususta geniş bilgi için bkz. (Görkem 2000).

2 Bu iki kavramın müzikal değil edebî kavramlar olması dikkate değerdir. Bu durum bizi türkölülerdeki hikâyeye arayışına kadar götürülebilir. Hikâyesi olan türkölüler müstesna hemen her türkölüye bir hikâyeye yamama çabası bu ihtiyacın tezahürü olarak düşünülebilir.

3 Terim sözlükleri veya ansiklopedilerinde “türkölü hikâyeye” kavramı karşılığında “Bir veya birkaç türkölüye bağlı olarak oluşturulan kısa hikâyelerdir. Türkölü/şiir merkezli olan bu tür hikâyelere Doğu Anadolu’da serküşte veya kaside Güneydoğu Anadolu’da ise bozlak denir” (Artun 2014: 255) ve “Çeşitli olayları konu edinen ve halk kültürünün birçok ögesini bünyesinde barındıran, belirli kısımlarında konuyla ilişkili türkölülerin yer aldığı hikâyelere verilen isim” (Duygulu 2014: 439) şeklinde tanımlar yapılmıştır. Bu çalışmalardan birinde kavramın özelliklerine dair bilgilerin verildiği de görülmektedir. Buna göre “Hikâyelerin arasında türkölü okumak ve anlatıyı daha akıcı hale getirmek hem halk arasında hem de aşıklar arasında sıklıkla başvurulan bir yöntemdir. Bazı hikâyeler anlatıyı tamamlayıcı bir unsur olarak türkölülerini de içerir. Bu tür hikâyelerin arasında yer alan türkölüler bazen hikâyeden kopup başlı başına bir türkölü kimliğine bürünebilirler. Kerem ile Aslı, Köroğlu, Hurşit ile Mahmiri gibi, hikâyelerin arasında söylenen manzumeler, bugün ayrı bir türkölü kimliği taşımaktadırlar” (Duygulu 2014: 439). Buna karşılık ansiklopedik terim sözlüklerinde “hikâyeli türkölü” ile ilgili olarak ise “Vücut bulması bir hikâyeye dayalı türkölü. Edebiyatımızda daha çok “Türkölü Hikâyeye” terimi kullanılmıştır. Ancak konunun uzmanlarıca “Hikâyeli Türkölü” terimi ön plana çıkarılmıştır. İlk örneklerine cönklerde ve mecmualarda rastlanılır. /.../ Bu tarzda Kuzeydoğu Anadolu’da “serküşte” veya “kaside”; Güneydoğu Anadolu’da da “bozlak” adıyla icra edilen eserler vardır” (Kaya 2020: 453), “Hikâyeli türkölünün karşılığı, “balat”tır” [İlgili maddede okuyucu “Balat” maddesine yönlendirilmektedir. Ancak madde hem adında hem açıklamasında “Balad” (Kaya 2002: 160-161) şeklindedir.] (Kaya 2020: 454) ve “Çeşitli olaylar ve şahıslar için yakılan türkölülerin oluş nedenlerini anlatan kısa hikâyeler. Bunlar çoğunlukla, olmuş bir olayın ardından yakılan türkölülerin, oluş biçiminin halkın hayal dünyasında şekillenmiş kısa öyküleri biçiminde karşımıza çıkarlar. “Türkölü hikâyeye” terimi ile ortak sözcükler içerseler de anlamdaş değildir” (Duygulu 2014: 236) şeklinde birbirini kısmen tekdiz eden tanımların yer aldığı görülmektedir.

Kırmızı gül her dem olmaz
 Yaralara merhem olmaz
 Ol tabipten derman gelmez
 Şol Revan'da balam kaldı
 Kırmızı gülün hazanı
 Ağaçlar döker gazeli
 Kara yağızın güzeli
 Şol Revan'da balam kaldı

B. Türkünün Muhtevası ve Anlam Arka Planı

Türkünün sözlerinde hâkim kelimeler de ilgi çekicidir ve halk ağzı ifadesi izlenimi vermekten uzaktır. Söz gelimi ilk dörtlükte geçen “demet”, “alamet”, “muhanet” kelimeleri ve bunların birbiriyle mukaffa kullanımı; ikinci dörtlükteki “dem”, “merhem”, “tabip”, “derman” kelimeleri ve bunların birbiriyle tenasübü; üçüncü dörtlükteki “hazel”, “gazel”, “kara yağız” kelimeleri bunlara bütün dörtlüklerde eşlik eden “Revan” ve “bala” kelimeleri ve bunlarla beraber kullanılan oldukça kadim “ol” ve “şol” ifadeleri türkünün anlam dünyasına dair bilgi vermektedir. Dahası bu kelimelerin çağrışım dünyası dinleyiciyi/okuyucuyu farklı mana iklimlerine çekebilecek türden kuvvettedir. Bu kelimelerle kurulan bir türkünün ağıt olabilme ihtimali oldukça zayıftır. Zira ağıtlarda aslanan acının aktarımıdır sanatkârane herhangi bir üslup veya ifade kaygısı söz konusu değildir. Bu genel durumu bozabilecek türde estetik söyleyişler ağıt yakıcısının sanatkârlık derecesinin yüksekliğine bağlı bir biçimde yüksek sanatkârane tavırda estetik söyleyişler olarak ortaya çıkabilir ancak bu duruma da istisna olarak bakılması gerekir. Zira bu ağıtın ibdasının estetik kaygı ile oluşturulduğu anlamına değil ağıt yakıcısının sanat yeteneğinin üst seviyede olduğu anlamına gelir. Bu anlayışla türkünün bentlerini şu şekilde şerh etmek mümkündür:

İlk dörtlükteki “Kırmızı güllerin demet demet” oluşuna dair mısra bizzat Erzurum tabiriyle “tanko” [asrî, asortik, sosyetik, şehri] bir ifadedir. Demet kelimesinin Türkçemizde girmesi bu cümleden olarak Erzurum ağzında kullanılması beraberinde bir anakronikliği de barındırıyor gibi... “Sevda değil bir alamet” mısraı, çekilen sevdanın büyüklüğünü ifade etmeye yönelik olmakla beraber burada kimin kime sevdalandığı muallak durumdadır. “Gitti gelmez ol muhanet” mısraı gidip de dönmeyenin ardından söylenebilecek bir tür ilenme sayılabilir ancak bir ananın oğluna hele hele ölmüş olan oğluna söyleyebileceği türden bir söz değildir. “Şol Revan'da balam kaldı” ifadesinin ise önceki mısralarla ilgisi yok denecek kadar azdır.

İkinci dörtlükteki “Kırmızı gül her dem olmaz” mısraı, Erzurum'un iklim şartlarını göz önünde tutularak anlamlandırıldığında kırmızı gülün bulunmasının nadirlik durumu tebellür eder ve mana oturmuş olur. “Yaralara merhem olmaz” mısraı da nadir bulunan gülden sebep yaralı olan bülbülün yaralarına merhem bulunmaması şeklinde düşünülebilir. Sonraki mısra da geçen “Ol tabipten derman gelmez” ifadesi ise bütün umutların tükendiği bir durumu betimlemektedir. “Şol Revan'da balam kaldı” ifadesinin bir önceki mısra ile ilgisi söz konusu olabilir ve tabipten derman gelmez halde ve bir ümitsizlik içindeyken “şu Revan'da balam kaldı” şeklinde bir anlamı ihtiva edebilir.

Üçüncü dörtlükteki “Kırmızı gülün hezeli” ifadesinde gülün vaktinin geçip, kurumuş olduğu anlatılmaktadır. “Ağaçlar döker gazeli” mısraı da aynı manayı vermekte ve sonbaharı simgelemektedir. Üçüncü mısradaki “Kara yağızın güzeli” ifadesinin ilk iki mısra ile bağlantısı bulunmamaktadır. Ancak bu ifade “Kara yağızın güzeli olan balam Revan’da kaldı” şeklinde sonraki ifadenin sıfatı gibi düşünülebilir.

Görüldüğü üzere türkünün anlam dünyası ve bu anlam dünyasının arka planı bize herhangi bir biçimde ağıt izlenimi vermemektedir. Bu türkü bir sevda türküsü olabilir. Buradaki balam sözü pekâlâ sevgili manasında da kullanılmış olabilir. Bala sözünün bu anlamda kullanıldığına dair örnek bulunabilir.

C. Türküyle İlgili Problematik

“Kırmızı Gül Demet Demet” adlı türkü ve bu türkünün hikâyesi olduğu iddia/ifade edilen anlatılarla alakası incelenirken söz konusu türkünün başka birtakım problemleri beraberinde taşıdığı tespit edilmiştir. Bu sebeple yazıda bahse konu türkü üzerinden başka türküler için de söz konusu olabilecek olan ve ana problem olarak tespit edilen “Türkünün Hikâyesi ve Hikâye ile Uyumu” hususu dışında türkünün “Derlenmesi”ne dair ve “Türkü Metninin Neşir ve Yazılı Ortamdaki Tertibi” gibi tali problemlere de öncelik verilerek, temas etme yoluna gidilmiştir.

1. Türkünün Derlenme Problemi

“Kırmızı Gül Demet Demet” türküsünden ilk olarak Erzurum’da münteşir dergilerden *Yakutiye*’nin sayfalarında bahsedilir. Dergide Suat Işıklı (1964: 41)⁴ tarafından kaleme alınan bir yazıda bir kaç Erzurum türküsünün bu cümleden “Kırmızı Gül Demet Demet” türküsünün metni verilmiştir. Yazıda verilen türküleri ait herhangi bir açıklama veya tarihi bilgi mevcut değildir. Ancak yazıdaki “... bu sayımızda da sizlere *yeni derlenen*⁵ ve bundan önceki mecmualarımızda neşredilmeyen türkü ve koşmalarımızı neşrediyoruz” şeklindeki ifade, türkünün derlenme tarihi hakkında fikir verici niteliktedir. İlginç bir rastlantıyla türkü metninin ilk yayın/derlenme tarihi [12 Mart], radyo repertuvarındaki notaya alınması/derlenme tarihi ise [19 Ağustos] 1964 yılıdır.⁶ Bir başka ifadeyle türkü TRT repertuvarındaki bilgilere göre 19.08.1964 tarihinde Nida Tüfekçi tarafından derlenmiştir ve türkünün kaynak kişisi Muharrem Akkuş’tur. Bu yayından sonra türküye 1967-1968 yılları içinde hazırlanan bir lisans bitirme tezinde ve bu tezin kitaplaşmış halinde (Belekoğlu 1971: 112)⁷ yer verilmiştir. Sonraki yıllarda Erzurum dışında yapılan yayınlarda da türkü metninin veya çeşitlemesinin (Öztelli 1973: 64 ve 1983: 64) ve metinle birlikte kısmî notasının (Yasun 1976: 164-165)⁸ yer aldığı görülür.⁹ Kenan

4 Suat Işıklı’nın bu yazısı referans olarak kullanıldığı ilk çalışmada (Belekoğlu 1971: 112) hatalı olarak yazılmıştır. Bu hatalı yazım ve kullanım şekli sonraki çalışmalarda da devam ettirilmiştir. (bkz. Belekoğlu 1971: 112 [Künye şu şekilde yazılmıştır: Suat Işıklı: “Türkü ve Koşmalarımız” Yakutiye, Ankara, 12 Mart 1960 Yıl: 5, Sayı: 4, s. 14], Özümküt t.y.: 35 [Künye şu şekilde yazılmıştır: Suat Işıklı “Yakutiye ” Ankara, (12 Mart 1960) Yıl: 5 / Sayı: 4 / sayfa: 14]. Repertükül’de (URL-1) ise [Y. Özümküt’teki hatalar aynen aktarılmış az değişikliklerle künye şu şekilde yazılmıştır: Suat Işıklı "Yakutiye" Ankara (12 Mart 1960) Yıl:5, Sayı :4, Sayfa:14]). [Yazım hataları orijinaldir MÖ.] S. Işıklı’nın burada söz edilen yazısı M. Güven’in (2015) çalışmasında yer almaz. Bu çalışmanın doğru künyesi şöyledir: Işıklı, Suat (1964), “Türkü ve Derlemelerimiz”, Yakutiye, Yıl: 6, Sayı: 5, 12 Mart, s. 40-42.

5 İtalik vurgu bana aittir. MÖ.

6 Türkünün notası için (bkz. Tuna 2001: 311).

7 Buradaki metin S. Işıklı’nın yayımladığı metinle aynı olmakla beraber bir mısra eksiktir.

8 Türkü altında “Türkünün bağlantısının bir başka söylenişi: Çöl revanda balam kaldı” (Yasun 1976: 65) şeklinde bir açıklama yer almaktadır. Ancak böyle bir söylenişe rastlanmamıştır.

9 Türkiye ölçeğinde seçme türkü metnlerinin yer aldığı yetkin bir çalışmada (Özbek 1975) Erzurum’a ait seçme türküler arasına burada irdelenen türkü alınmamıştır.

Tuna (2001), Sebahattin Bulut (2001) ve Ahmet Feyzi'nin (2023) Erzurum türküleri başlığı taşıyan ve Erzurum türkülerini ihtiva eden çalışmalarında ise türkünün TRT repertuvarındaki notası ve sözleri yer almaktadır.

Yukarıda görüldüğü üzere aynı yıl hem yazılı bir kaynakta neşredilen hem de radyo repertuarına alınan türkünün derlemesinin kime ait olduğu sorusu cevap beklemektedir. Bu konu başlı başına bir problem olarak çözüme muhtaçtır.¹⁰ Her ne kadar türkü derlemelerine Türkiye'de radyonun kurulmasından çok evvel yapılmaya başlanmış olsa da zaman içinde bir türkünü radyo repertuarına girme tarihi o türkünün derlenmesine başlangıç teşkil etmeye başlamış ve bu konuda görüşlerine başvuru uzmanların herhangi bir türkünün "derlenme tarihi" olarak TRT repertuarına kaydını esas aldıklarına dair bir yaklaşım sergiledikleri görülmüştür. Ancak bu durumu bozan pek çok türkü metni bulunduğunda da bir vakıadır.

2. Türkü Metninin Neşir ve Yazılı Ortamdaki Tertibi Problemi

Türkünün sözleri yukarıda da verildiği gibi hecenin 4+4 ve 5+3 duraklı 8'li ölçüsünde bir semaidir. Türkü sözlerinin kafiye örgüsü **aaaB cccB dddB** biçimindedir. Türkü sözlerinin eklentileri ile birlikte yedekli semai biçimine bürünmesi de söz konusudur ve bu sözlere ezgiden dolayı yapılan eklenti ve tekrarlar sonucunda ortaya şu şekilde bir kafiye örgüsü çıkmaktadır: **aa^xaB^y cc^xcB^y dd^xdB^y** [Burada **büyük harfle** gösterilen değerler sürekli olarak **tekrar edilen mısraları üs biçiminde** gösterilenler ise **tekrar edilen eklentileri** simgelemektedir.] şeklindedir. Ancak türkünün hemen ilk yayınından itibaren başlayan ve birbirinden oldukça farklı ve yer yer hatalı tertiplerin ortaya konmuş olması söz konusudur. Birçoğu kopyalama suretiyle çoğaltılan ve yayınlştırılan bu tertipler yukarıda gösterilen kafiye şemasına uymamaktadır. Burada, "sözlü kültür ortamında türkü metinlerinde/sözlerinde çeşitli nedenlere bağlı olarak elbette değişimler olabilir, ancak çalışmaya konu edilen türküyü ilgili değişimlerin bu şekilde sözlü kültürün doğal akışı içinde değil de daha çok neşredilme sürecinde araştırmacıların/yazarların tercihlerine bağlı olarak gerçekleştiği izlenimi edinilmektedir."¹¹ Şimdi sırasıyla bu yayınlardaki türkü tertiplerini gösteren şemalara bakalım:

İlk yayın olan Suat Işıklı'nın (1964: 41) neşrinde türkü tertibi: Türkünün dörtlüklerden veya beyitlerden meydana geldiği belli değildir. Yine türkünün bentleri kavuştakları da belli değildir. Mısraların sonlarına denk gelen eklemeler müstakil birer mısraymış gibi gösterilmiştir. Revan sözünün özel isim olduğu göz ardı edilmiş ve hem baş harfi büyük harfle hem de eki ayrı yazılmamıştır. Sözlerde 2. kıta ile 3. kıta yerleri diğer metinlere göre farklıdır. Kafiye örgüsü şu şekildedir:

aa^xaB^ycc^xcB^ydd^xdB^y

[Metin: 1]	Kırmızı gül demet demet Sevda değil bir alamet Balam nenni yavrum nenni Gitti gelmez ol muhannet Şol revanda balam kaldı Yavrum kaldı balam nenni
------------	--

¹⁰ Türkülerin derlenmesiyle ilgili başka problemler için ayrıca bkz. (Yener 2013: 315-319).

¹¹ Türkü metinlerindeki değişimlerin sebep ve sonuçlarına dair bir değerlendirme/tartışma için bkz. (Çevik 2024: 820-832).

Kırmızı gülün hazeli
 Ağaçlar döker gazeli
 Balam nenni yavrum nenni
 Kara yağızın güzeli
 Şol revanda balam kaldı
 Yavrum kaldı balam nenni
 Kırmızı gül herdem olmaz
 Yaralara merhem olmaz
 Balam nenni yavrum nenni
 Ol tabipten merhem gelmez
 Şol revanda balam kaldı
 Yavrum kaldı balam nenni

İkinci yayın durumundaki Nabi Belekoğlu'nun (1971: 112) kitabındaki türkü metninin tertibinde türkü yedekli semai halinde verilmişse de eklentileri mısra gibi tertip edilmiştir. Ayrıca 2. kıtanın 3. mısraı [tertibe göre 4. mısra] sehven yazılmamıştır. Burada kıta sıralaması Suat Işıklı'nın neşrindeki tertipten farklıdır. Genel olarak bu sıralamanın esas alındığı görülmektedir. Belekoğlu kavuştakları eklentilerle birleştirerek ayrı olarak vermiştir. Bu tertipte kafiye örgüsü şu şekildedir:

aa^xa B^y cc^x[c] B^y dd^xd B^y

[Metin: 2] Kırmızı gül demet demet
 Seveda değil, bir alâmet
 Balam nenni, yavrum nenni
 Gitdi gelmez, o muhannet.

 Şol Revan'da balam kaldı
 Yavrum kaldı, balam nenni.

 Kırmızı gül her dem olmaz
 Yaralara melhem olmaz
 Balam nenni, yavrum nenni.

 Şol Revan'da balam kaldı
 Yavrum kaldı, balam nenni.

 Kırmızı gülün hazeli
 Ağaçlar döker gazeli
 Balam nenni, yavrum nenni
 Kara yağızın güzeli.

 Şol Revan'da balam kalık
 Yavrum kaldı, balam nenni

Serbülent Yasun'un (1976: 165) neşrinde ise metin tertibi bentlerden ve kavuştaklardan oluşturulmuş bir şekildedir. Bentleri oluşturan mısraların üçüncüsü eklentiden oluşturulmuştur. Keza kavuştaktaki mısraların ikincisi yine eklentiden oluşmuştur. Buna göre bu neşirdeki türkünün kafiye örgüsü şu şekildedir:

aa^xa B^y cc^xc B^y dd^xd B^y

[Metin: 3] Kırmızı gül demet demet
Sevda değil bir alâmet
Balam nenni yavrum nenni
Gitti gelmez, o muhannet.

Bağlantı;

**Şol revanda balam kaldı
Yavrum kaldı balam nenni**

Kırmızı gül her dem olmaz
Yaralara merhem olmaz
Balam nenni yavrum nenni

Bağlantı;

Kırmızı gülün hazeli
Ağaçlar döker gazeli
Balam nenni yavrum nenni
Kara yağızın güzeli

Bağlantı

Yaşar Özürküt'ün (t.y.: 35) neşrettiği türkü metninin tertibi daha farklıdır. Bu tertipte ilk bent beş mısradan meydana gelmektedir. Ancak üçüncü mısra eklentiden oluşmaktadır. İlk bendin altında eklenti ifadesinden oluşturulmuş iki mısralık ziyade bulunmaktadır. Sonraki bent dört mısradan oluşmaktadır. Bu bentte de hem bent arasına hem bent sonuna eklenti ifadesinden oluşturulmuş iki mısralık ziyade yerleştirilmiştir. Son bent üç mısradan oluşturulmuş, dördüncü mısra kavuştak gibi verilmiştir ve altına eklenti ifadesinden oluşturulmuş tek mısralık ziyade yerleştirilmiştir. Buna göre türkünün kafiye örgüsü şu şekildedir:

aa^xaB^{-y/y}cc^{x/x}cB^{-y/y}ddd-B^x

[Metin: 4] Kırmızı gül demet demet
Sevda değil, bir alâmet
Balam nenni yavrum nenni
Gitti gelmez ol muhannet
Şol Revan'da balam kaldı
Yavrum kaldı
Balam nenni
Kırmızı gül herdem olmaz
Yaralara merhem olmaz
Balam nenni
Yavrum nenni
Ol tabipten merhem gelmez
Şol revanda balam kaldı
Yavrum kaldı
Balam nenni
Kırmızı gülün hazanı
Ağaçlar döker gazalı
Kar yağızın güzeli

Şol Revan'da balam kaldı
Yavrum kaldı

Diğer yazılı kaynaklardan takip edildiğine ise türkünün tertibi şu şekildedir: Kenan Tuna (2001: 311) neşri türkünün TRT repertuvarındaki notalı hâlidir ve bu notalı hâli başka yazılı (Feyzi 2023: 381-382) ve elektronik (URL-1) kaynaklar tarafından da aynı yerden iktibas edilmiştir. Buradaki tertip daha akla yatkın bir tertiptir ve türkü bentlerinin ve kavuştaklarının tebellür ettirildiği bir biçimde tertip edilmiştir. Eklentiler bent ve kavuştaklardaki mısraların devamında (parantez içinde ve bazen parantezler kaldırılmış olarak) gösterilmiştir. Kafiye örgüsü şu şekildedir:

AA^(X)A B^(Y), CC^(X)C B^(Y) DD^(X)D B^(Y) (Tuna 2001: 311), AA^XAB^Y CC^XCB^Y DD^XDB^Y (Feyzi 2023: 381-382)¹² ve AA^XA B^Y CC^XC B^Y DD^XD B^Y (URL-1)¹³

[Metin: 5] KIRMIZI GÜL DEMET DEMET
SEVDA DEĞİL BİR ALEMET (BALAM NENNİ YAVRUM NENNİ)
GİTTİ GELMEZ O MUHANNET
BAĞLANTI
ŞOL REVANDA BALAM KALDI (YAVRUM GALDI, BALAM NENNİ)
KIRMIZI GÜL HER DEM OLMAZ
YARALARA MERHEM OLMAZ (BALAM NENNİ YAVRUM NENNİ)
OL TABİPTEN DERMAN GELMEZ
BAĞLANTI
KIRMIZI GÜLÜN HAZANI
AĞAÇLAR BEKLER GAZELİ (BALAM NENNİ YAVRUM NENNİ)
KARAYAĞIZIN GÜZELİ
BAĞLANTI¹⁴

Sebahattin Bulut'un (2001: 213) kitabındaki TRT repertuvarındaki notalı şeklinden müteşekkil bu neşirde de küçük farklılıklar söz konusudur. Bu neşirde bentler belirli ve fakat kavuştaklar bent içinde gösterilmiş haldedir. Keza eklentiler de bent ve kavuştaklardaki mısraların devamındadır. Buna göre kafiye örgüsü şu şekildedir:

aa^XaB^Y cc^XcB^Y dd^XdB^Y

[Metin: 6] Kırmızı gül demet demet
Sevda değil bir alemet, Balam nenni, yavrum nenni
Gitti gelmez o muhannet,
Şol revanda balam kaldı, Yavrum galdı, balam nenni
Kırmızı gül her dem olmaz
Yaralara merhem olmaz, balam nenni, yavrum nenni
Ol tabipten derman gelmez
Şol revanda balam kaldı, yavrum galdı, balam nenni
Kırmızı gülün hazanı
Ağaçlar bekler gazeli, balam nenni, yavrum nenni

12 Bu neşirde metin aynı olup bağlantı ifadesi bulunmaz, eklentiler parantez içine alınmamıştır.

13 Bu neşirde "alemet" kelimesi alamet şeklinde düzeltilmiş, eklentiler de küçük harflerle yazılmıştır.

14 Notasında kapital harflerle yazıldığı şekliyle alınmıştır. MÖ.

Karayağızın güzeli
Şol revanda balam kaldı, yavrum galdı, balam nenni

Dijital mecradaki neşir ve bu neşirlerin tertibinde ise durum daha da farklılıklar arz eder bir haldedir. Repertükül adlı türkü sitesinde türkünün hem sözlü tertibi hem de notası bulunmaktadır. Anılan site türkölere hizmet hususunda oldukça başarılı ve çok işlevli bir dijital mecradır. Buradaki tertip aşağıdaki gibidir ve kafiye örgüsü şu şekildedir:

aa^Xa B^Y cc^Xc B^Y dd^Xd B^Y

[Metin: 7] Kırmızı gül demet demet,
Sevda değil bir alamet,
Balam nenni yavrum nenni,
Gitti gelmez ol muhannet,

Şol Revanda balam kaldı,
Yavrum kaldı balam nenni.

Kırmızı gül her dem olmaz,
Yaralara merhem olmuız,
Balam nenni yavrum nenni.
Ol tabipten derman gelmez,

Şol Revanda balam kaldı,
Yavrum kaldı balam nenni.

Kırmızı gülün hazanı,
Ağaçlar döker gazeli,
Balam nenni yavrum nenni,
Kara yağzın güzeli,

Şol Revanda balam kaldı,
Yavrum kaldı balam nenni. (URL-1)

Erzurum kültür müdürlüğünün sitesindeki tertip dijital ortam içinde ve bu hususta görülebilecek en ilginç tertiplerden biridir. Türkünün ilk bendinin ilk mısraı mükerrer halde bir beyit olarak verilmiş ilk bendin ikinci mısraı ve bu mısraa bağlı eklenti mükerrer halde verilerek bir bent oluşturulmuştur. İlk bendin üçüncü mısraı mükerrer halde iki mısralık kavuştak biçiminde yazılmıştır. İlk bendin dördüncü mısraı ve türkünün kavuştağı durumundaki mısra eklentisi ile birlikte mükerrer yazılarak ikinci bent oluşturulmuştur. Sonraki kısımları okuyucunun tahayyülüne bırakarak dikkat çekici imla hatalarının olduğunun altını çizmekle yetinelim. Buna göre kafiye şeması şu şekildedir:

aa axax aq byby cc cxcx cc byby

[Metin: 8] Kırmızı gül demet demet
Kırmızı gül demet demet

Sevda değil bir alamet
Balam nenni, yavrum nenni
Sevda değil bir alamet
Balam nenni, yavrum nenni

Gitti gelmez ol muhannet
 Gitti gelmez ol muhannet
 Şol revan' da balam kaldı
 Yavrum kaldı, balam nenni
 Şol revan' da balam kaldı
 Yavrum kaldı, balam nenni
 Kırmızı gül her dem olmaz
 Kırmızı gül her dem olmaz
 Yaralara merhem olmaz
 Balam nenni, yavrum nenni
 Yaralara merhem olmaz
 Balam nenni, yavrum nenni
 Ol tabipten merhem gelmez
 Ol tabipten merhem gelmez
 Şol revan' da balam kaldı
 Yavrum kaldı, balam nenni
 Şol revan' da balam kaldı
 Yavrum kaldı, balam nenni (URL-2)

Erzurumportalı adlı dijital mecrada ise türkü üçer mısralı bentler halinde tertip edilmiştir. Türkünün bir mısraı unutulmuş olmalı ki 4. bent iki mısra biçimde oluşturulmuştur. Buna göre kafiye şeması şu şekildedir:

aax axa bbx xa ccx cx cc cxa

[Metin: 9] Kırmızı gül demet demet
 Sevda değil bir alamet
 Balam nenni yavrum nenni
 Gitti gelmez o muhannet.
 Şol revan da balam kaldı
 Yavrum kaldı balam nenni
 Kırmızı gül her dem olmaz
 Yaralara merhem olmaz
 Balam nenni yavrum nenni
 Şol revan da balam kaldı
 Yavrum kaldı balam nenni
 Kırmızı gülün hazeli
 Ağaçlar döker gazeli
 Balam nenni yavrum nenni
 Kara yağızın güzeli
 Şol reva da balam kaldı
 Yavrum kaldı, balam nenni (URL-3)

Türküdoıtları adlı dijital mecrada türkü sözlerindeki eklemeler parantez içinde ve fakat mısra gibi verilmiştir. Bu durumda türkü bentleri 6 mısradan oluşmuş gibi durmaktadır. Buna göre kafiye şeması şu şekildedir:

aa(x)aB(y) bb(x)bB(y) cc(x)cB(y)

[Metin: 10] Kırmızı gül demet demet
Sevda değil bir alamet
(balam nenni yavrum nenni)
Gitti gelmez o muhannet
Şol Revan'da balam kaldı
(yavrum kaldı balam nenni)

Kırmızı gül her dem olsa (olmaz)
Yaralara merhem olsa (olmaz)
(balam nenni yavrum nenni)
Ol tabipten derman gelse (gelmez)
Şol Revan'da balam kaldı
(yavrum kaldı balam nenni)

Kırmızı gülün hazanı
Ağaçlar döker gazeli
(balam nenni yavrum nenni)
Kara yağzın güzeli
Şol Revan'da balam kaldı
(yavrum kaldı balam nenni) (URL-4)

Bir başka dijital mecrada ise üç bent halinde tertip edilen türkü sözlerindeki eklemeler verilmiştir. Buna göre kafiye şeması şu şekildedir:

aaaB cccB dddB

[Metin: 11] Kırmızı gül demet demet
Sevda değil bir alâmet
Gitti gelmez o muhannet
Şol revanda balam kaldı

Kırmızı gül her dem olsa
Yaralara merhem olsa
Ol tabipten derman gelse
Şol revanda balam kaldı

Kırmızı gülün hazanı
Ağaçlar döker gazeli
Kara yağzın güzeli
Şol revanda balam kaldı (URL-6)

Rastlayabildiğimiz dijital mecralardan diğer birinde ise üç bent halinde tertip edilen türkü sözlerindeki eklemeler parantez içinde verilmiştir. Buna göre kafiye şeması şu şekildedir:

aa(x)aB(y) cc(x)cB(y) dd(x)dB(y)

[Metin: 12] Kırmızı Gül Demet Demet
 Sevda Değil Bir Alamet (Balam Nenni Yavrum Nenni)
 Gitti Gelmez O Muhannet
 Şol Revanda Balam Kaldı (Yavrum Galdı Balam Nenni)
 Kırmızı Gül Her Dem Olmaz
 Yaralara Merhem Olmaz (Balam Nenni Yavrum Nenni)
 Ol Tabipten Derman Gelmez
 Şol Revanda Balam Kaldı (Yavrum Galdı Balam Nenni)
 Kırmızı Gülün Hezeli
 Ağaçlar Bekler Gazeli (Balam Nenni Yavrum Nenni)
 Karayağzın Güzeli
 Şol Revanda Balam Kaldı (Yavrum Galdı Balam Nenni) (URL-7)

Olması gereken türkü tertibi ise aşağıdaki gibidir. Burada tekrarlar *yatık* olarak verilmiştir ki bunlar zaten döner kafiye olup bir tür kavuştak işlevi görmektedirler eklemeler [*köşeli parantez içinde ve yatık*] olarak verilmiştir ki bunlar her bendin ikinci mısraı ve nakarat mısraında sonra tekrarlanır haldedir. Ancak ezgi gereği metne eklenmiştir. Aşağıdaki biçimiyle türkü sözlerinin aslı yapısı net biçimde görülmektedir. Böylece bu sözlerin ölçüsü kafiyesi ve dörtlük yapısı da yine belirgin halde ortaya çıkmaktadır. Türkü metnlerinin bu biçimde şiir retoriğine uygun olarak tertibi mevcut birçok karmaşayı önleyebilecek bir netlik sergilemektedir. Bu yaklaşımla bütün türkü metnlerini ter-tip edip daha sadece ve anlaşılır kılmak mümkündür. [Metin: 12] teklif edilen bu tertibe en yakın olanıdır.

Kırmızı gül demet demet	
Sevda değil bir alamet	[balam nenni, yavrum nenni]
Gitti gelmez ol muhannet	
Şol Revan'da balam galdı	[yavrum galdı, balam nenni]
Kırmızı gül her dem olmaz	
Yaralara merhem olmaz	[balam nenni, yavrum nenni]
Ol tabipten derman gelmez	
Şol Revan'da balam galdı	[yavrum galdı, balam nenni]
Kırmızı gülün hazanı	
Ağaçlar döker gazeli	[balam nenni, yavrum nenni]
Kara yağzın güzeli	
Şol Revan'da balam galdı	[yavrum galdı, balam nenni]

3. Türkünün Hikâyesi ve Hikâye ile Uyum/suzluğ/u Problemi

Türkü metninin bundan sonraki macerasına türkünün hikâyesi olduğu iddia edilen anlatı/lar ile birlikte bakalım. Türkü hikâyesi olarak ifade edilen anlatı ilk kez Nabi Belekoğlu'nun çalışmasında görülmektedir. Bu eserde türkünü hikâyesi şu şekilde verilmiştir:

“Bir köylü kadının bir oğlu vardır, başka kimsesi yoktur. Çocuk karakaşlı, kara gözlü ve çok yakışıklıdır. Annesi[ni] çok sever. Her gün tarladan eve gelirken annesine bir kucak dolusu kırmızı gül getirir. Delikanlı mahsulü topladıktan sonra, o devirde şarkın ticaret merkezi olan İran'ın Revan şehrine gider. Delikanlı bu şehirde bulaşıcı hastalığa yakalanarak ölür. **Revan'a**

pirince giderken evdeki bulgurdan oldum sözü buradan galmıştır. Annesi aylar geçmesine rağmen bir türlü oğlundan haber alamaz. Nihayet aradan uzun süre geçtikten sonra kendi köylülerinden birisi delikanlının Revan şehrinde bulaşıcı hastalığa yakalanarak öldüğü haberini getirir. Ölüm haberini duyan anne bağrından kopan duyguları dile getirerek bu türküyü söyler ve aklını kaybeder” (Belekoğlu 1971: 111-112).¹⁵

Alıntıda görüldüğü üzere ortada bir ana-oğlu arasındaki trajik ilişki anlatının ana eksenini oluşturmaktadır. Ancak bu anlatı ile türkünün sözleri arasında anlam açısından herhangi bir bağlantı kurmak mümkün değildir. Türkünün sözleri baştan sona farklı bir duygu iklimini işaret etmektedir. Kavuşaklarda geçen “balam” ve “nenni” sözleri dışında ana-oğul arasındaki duyguyu ifade edecek herhangi bir ifade söz konusu değildir. Öte yandan Erzurum ili gülleriyle meşhur bir yerleşim biri değildir. Gerek iklim şartları gerekse mevsim döngüleri bakımından bakıldığında bir çocuğun annesine her gün gül toplayıp getirmesi gibi bir sahne Erzurum ve çevresi coğrafyası için son derece imkânsız bir faaliyet olarak hayli uçuk kalmaktadır. Bu anlatıda başka bir tartışmalı husus da “Revan’a pirince giderken evdeki bulgurdan oldum” ifadesinin buradan kaldığı iddiasıdır. Zira Revan pirinciyle ünlü bir yer değildir ve bu sözün doğrusu “Dimyat’a pirince giderken evdeki bulgurdan olmak”¹⁶ biçimindedir. Dimyat Mısır’da Akdeniz kıyısında pirinç yetişen bir şehirdir. Bu sebeple bu sözün bu anlatıdaki durumu zorlamadan öteye gitmez.

Türküyle ilgili ikinci anlatı, hikâyeli türküler konusunda tez olarak yapılan ve yayımlanan bir çalışmada yer almaktadır. Buradaki anlatı özetle şu şekildedir:

“Erzurum, eskiden beri çok önemli bir ticaret merkezidir ve Erzurum’un birçok tüccarı vardır. Bu tüccarlardan biri bir gün ölür. Geriye karısı ve bir oğlu kalır. Tüccarın karısı, ölen kocası gibi tüccarlığı devam ettirir. Eşinin yokluğunu da oğlu ile gidermeye çalışır. Oğluna çok düşkün olan kadın onu yere göğe sığdıramaz. Oğlu da anasını çok sever, her gün oyundan dönerken gül toplar ve anasına sunar. Bu öyle bir alışkanlık haline gelmiş ki kırmızı gül toplamadan eve gitmez olur. Kırmızı güller, ana ile oğul arasında adeta sevginin bir sembolüdür. Gün gelir, delikanlının eli işe güce erer, babası gibi kervanlara katılıp Tebriz’e ve Revan’a gidip gelmeye başlar. Kadıncağz, kervana katılan oğlundan ayrı kalınca kederlere düşer. Oğlu kervancılara katılıp Revan pazarına yola koyulur. Sıcaktan zorlukla yol alıp Revan’a varırlar ama kafiledaki herkes bitap düşer. O yıllarda da Revan’da salgın bir hastalık yayılmıştır. Bu talihsiz durumdan genç tüccar da etkilenir ve Revan’da hastalığa yakalanır. Aradan zaman geçer, kervan dönme-yince oğlanın anası kara düşünceler içinde gecesini, gündüzünü birbirine karıştır. Rüyasında oğlunu “beni kurtar” diye elini uzatmış olarak görür. Yollara düşer, oğlunun katıldığı kervana ulaşır, kervancı başına koşar oğlunu sorar cevap alamaz. Hiç kimse kadına “oğlun öldü” demeye cesaret edemez. Revan’da hastalan[an] oğlan ölmüş ve bir ağacın dibine defnedilmiştir. Acı haberi öğrenen ana bir çılgılık atıp, Yaka yırtar, yaş döker, feryatla ağaçlara doğru koşar ve ardı sıra yanık mı yanık bir türkü tutturur. İşte bu türkü o kadının oğlu için söylediği türküdür. /.../” (Güven 2005: 439-442 ve 2009: 376-379).¹⁷

Buradaki anlatı da bir önceki anlatının sıfatlarla süslenmiş ve uzatılmış biçiminden öte bir özellik göstermemektedir. Bu anlatıda da yine bir ana-oğlu arasındaki sevgi bağı ve bu bağı trajik sonla

15 Alıntıda [içi eklemeler] bana aittir. MÖ.

16 Sözün analogik olarak “Midyat’a giderken pirinçten olma” biçimi de söz konusudur.

17 Alıntıda [içi eklemeler] bana aittir. MÖ.

bitişi odak noktasını teşkil etmektedir. Ancak anlatının bu şekliyle de ile türkünün sözleri arasında anlam açısından herhangi bir bağlantı kurmak mümkün değildir.¹⁸

Türküyle ilgili üçüncü anlatı önceki anlatılara dayalı olarak özgeçmişinde mimarlık mezunu olduğu ifade edilen Sümeyra Çakır tarafından kaleme alınmış bir anlatıdır ve özetle şu şekildedir.

“Revan bugünkü adıyla Erivan, yani günümüzde Ermenistan'ın başkenti, olayın geçtiği zaman büyük olasılıkla 17. yüzyıl sonrasındır... Revan Osmanlı'nın önemli bir ticaret merkezidir o zamanlar. Kervanlar gider gelir; mal götürüp mal getirirler. Anasının tek oğlu Memet de gidip gelen kervancılardan biridir. Erzurum yöresinde üç-beş dönümlük tarlalarını ekip biçerler. Yetiştirdikleri ürünü de kervana katıp, Revan'da satar Memet... Memleketteyken her akşam tarla dönüşü, demet demet gülleri getirir anasına... Aralarında sevgi saygı simgesi gibidir kırmızı gül demeti... Gülleri evinin dışında kurutur, onlara baktıkça oğlunu görür gibi olur anası... Rüyaları hep Memet üstünedir... Oğlu kervana gittiğinde Revan yollarını düşler hep. Kimi zaman kara saplanmış görür kervanı. Kan ter içinde uyanır, hayra yormaya çalışır. Memet'i arar gözleri. Sözün kısıtı, günü böyle sürüp gider. Kervanın dönüşünü dört gözle bekler. Veba kırıp geçirir ortalığı o dönemde. İşte Memet'i de yakalar gurbet ellerde bu illet ve kısa bir sürede de alıp gider canını... Bir çalının dibine gömerler Memet'i. Kalanlar perişan, Erzurum'a girer kervan. Analar, bacılar, sevgililer, oğullar, eşler meraklı gözlerle karşılarlar kervanı. Anası sorar oğlunu, anlatırlar... Anadır... Alır verir, verir alır. Diline kırmızı gülleri dolayıp deli olur dağlara düşer. Onu son görenler, elinde bir demet kırmızı gül, dilinde “Kırmızı gül demet demet” diye diye haykırdığını söylerler” (Özürküt t.y.: 30-33).¹⁹

Görüldüğü üzere türkünün hikâyesine konu edilen kişinin artık adı da vardır: Memet... Bilindiği gibi bu ad Müslüman Türkler arasında şuurlu bir biçimde Muhammet'ten muharref şekliyle “Mehmet” olarak ifade edilir ve bu isim “Memmet”, “Mehemmet” veya “Memet” biçimleriyle de kullanılır. Ancak türkü hikâyesini kaleme alanın doğup büyüdüğü çevrede bu biçimlerin kullanılmadığını bilenlerdenim.²⁰ Hikâyede gereksiz bir sürü süsleme olsa da ana tema aynıdır. Ana-oğul arasında gül ile anlatılan bir sevgi ve oğulun kervancıyken gidip hastalanıp ölüm haberinin gelmesi ve anasının aklını kaybederek oğlunun ardından bu türküyü söylemesi şeklinde tezahür etmiştir.

Türkünün hikâyesi olarak internet ortamında dolaşan bir çeşitleme de aşağıdaki şekildedir:

“Ali” diye bir oğlan vardır. Savaş başlamadan önce bir kızı sever ve onunla evlenir. Az bir zaman sonra askere çağ[r]ılır. Eşini anası ile bırakıp askere gider. Aradan uzun zaman geçer savaşın bittiği haberi gelir. Ali'nin ve arkadaşlarının şehre dönüş tarihi belli olur. Bunun üzerine anası ve karısı hazırlık yaparlar. Anası tren istasyonuna gidip karşılamak ister, beklemeye başlar. Birçok tren gelir ama Ali gelmez. Umudunu kesen ana evin yolunu tutar. Eve geldiğinde gelinin odasından erkek sesler[i] geldiğini duyar, tüfeği kapar ve odaya girip ateş eder. Ortalık kan gö-

18 Türkünün hikâyesi diye iddia edilen metinlerin yayınlanmasıyla ilgili farklı kayıt örnekleri de söz konusudur. Mesela “13.02.2003 tarihli Türkiye Gazetesi'nde “Kırmızı gül demet demet, Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar, Hastane önünde incir ağacı, Hem okudum hem de yazdım” adlı türkülerin hikâyeleri yayımlanmıştır. Bu yazı da ayrıca internetteki türkülerle ilgili sitelerin adları zikredilmiştir” (Güven 2005: 185) şeklindeki bir tespit bu görüşü destekler niteliktedir.

19 Benzeri bir hikâye için bkz. (Türkmen Yurtseven 2017). Bu hikâyede “Memet” yerine Mehmet imlası kullanılmıştır.

20 Okumuş yazmışlar arasında bu türden bir kullanımın siyasî ve ideolojik anlayış ve zihniyet yansıtan bir özellik barındırmakta olduğu da düşünülebilir. Nazım Hikmet'in üvey oğlu Mehmet Fuat Engin Bengü'nün “Memet Fuat” biçimindeki müstear isminde ve Yaşar Kemal'in romanının adındaki “İnce Memet” kullanım bu hususa örnek teşkil eder. Bu anlayışa uygun olarak türkünün hikâyesini yazan tarafından hassaten “Memet” biçiminde kullanılmış izlenimi vermektedir. Bu açıklama eleştiri maksadıyla değil tespit amaçlı yapılmıştır.

*lüne döner. Yorgan sıyrılır verir yatağın üstünden iki yıldır askerde olan Ali ve gelini yatağın içe-
risindedir. Meğer anası istasyonda beklerken görememiştir oğlunu, oğlan da koştura koştura eve
gitmiş ve sevdiceğini yalnız bulunca dayanamamıştır. Bundan sonra ana, az olan aklını da yitirip
yollara düşer, ağzında bir türkü: “Kırmızı gül demet demet...” (URL-4).²¹*

Türküye ait olduğu iddia edilen bu hikâyedeki şahsın adı Ali'dir. Ancak türkü metninde her-
hangi bir ada hiçbir biçimde rastlanmaz. Bu metinde ölen kişinin ölüm biçimi de ölüm sebebi de
farklıdır. Savaştan dönüp memleketine gelen kahraman istasyonda anasıyla buluşmaz ve evine gelir.
Evde uzun zamandır görmediği eşiyle yatar. Oğlunu göremeyen ve eve dönen annesi tarafından ka-
zara vurulur. Burada kahramanın ölümü vebadan değil annesinin kurşunları sebebiyledir. Oğlunu
yanlışlıkla öldüren annenin o ruh haliyle yaktığı ağıt bu türküyü oluşturmuştur.

Normal şartlarda türkü hikâyelerinin oluşması sürecinde önce hikâyeye konu olacak bir olayın
yaşanması, ardından da bu olay ve hikâye çerçevesinde türkünün yakılıp ortaya çıkması gerekir. An-
cak Çevik'in (2022: 66-67) de örnekle ifade ettiği üzere, zaman zaman mevcut bir türküyle ilgili
sonradan hikâyelerin yaratılabildiği görülmektedir. Yukarıda verilen dört anlatının da türkünün
hikâyesi olacak delillerden yoksun olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü anlatılardaki sahnelerin
bırakın doğrudan ifadesi, ima edilmesi dahi söz konusu değildir. Bu metinlerin ilkinden sonuncusuna
kadar tamamı yakıştırmadan ibarettir. Hele hele Âşık Fuat Çerkezoğlu'nun anlattığı ve türküye yeni
kıtalar eklediği metin (bkz. Güven 2012: 240-243) ise insaf ve ızanın sınırlarını zorlar niteliktedir.

Örneklerden anlaşıldığı gibi “Kırmızı Gül Demet Demet” türküsünün hikâyesi olduğu ifade
edilen anlatıların türküyle uyumunda problemler söz konusudur. Bir yandan türkünün hikâyesi olarak
paylaşılan anlatıların birinde ölen kişinin adı yokken, diğer anlatıların birinde Mehmet/Memet diğе-
rinde Ali'dir. Diğer yandan anlatıların birinde kahramanın ölümü vebadan iken diğerinde yanlışlıkla
ve kaza kurşunuyla olur. Türkünün sözleri her iki anlatıyı ve çeşitlemelerini desteklemekten uzaktır.

D. Türkünün Tarihîliği ve Değeri

Türkü sözlerinde geçen “ol”, “şol” ve “Revan” gibi kelimeler görece eski sayılabilecek bir gö-
rüntü vermektedir. Ayrıca türküye izafe edilen anlatılardan anlaşılabileceği üzere bu denli acıklı ve bir
hikâyenin de kaynağı olması hasebiyle şu hem tarihî değer taşıması bu türkünün daha erken dönem-
lerde bilinir olması gerektiğini de düşündürmektedir. Ancak yukarıdaki tespitler ölçeğinde görüldüğü
üzere türkünün ilk neşri ancak 1964 yılının Mart ayında gerçekleşmiştir. Derleniş tarihi de resmi
olarak aynı yıl içinde ve bu tarihten 5 ay sonradır. Dahası türkü daha önceki derlemelerde (msl. Tur-
han-Feyzi 2021) ve taş plak kayıtlarındaki (msl. Turhan- Babaoğlu- Akbıyık 2023) Erzurum türküler
arasında yer almamaktadır. Bu durum da söz konusu türkünün yeni dönem türkülerinde olduğu gibi
bir göstergesi sayılabilir.²²

Bütün bu hususlar üzerinde düşünülmesi gereken problemler barındırmaktadır. Bizim düşüncemiz
bu türkünün bir ayrılık, muhaceret, göç ve benzeri mecburiyetler neticesinde okumuş yazmış biri
tarafından yakıldığı yönündedir. Türküye sonradan giydirilen hikâyenin türküyle uzaktan yakından

21 Alıntındaki [içi eklemeler] bana aittir. MÖ.

22 Türkülerle ilgili yapılan çalışmalarının birinde bahse konu türkü hakkında “Kervancıların yük, yolcu ve kültür taşıyıcılığı Kırmızı
Gül Demet Demet (67) türküsünde açıkça görülmektedir” (Güven 2005: 207) şekilde bir hüküm verilmiş olsa da türkünün sözle-
rinde bu hususa dair hiçbir iz, hatta ima dahi mevcut değildir.

alakasının olmadığı semantik olarak ortadadır. Yukarıdaki sathi şerhten de anlaşılacağı gibi türküye hikâye olarak anlatılan her iki hikâyenin de türkünün sözleriyle uzak yakın herhangi bir paralelliği bulunmamaktadır. Ancak hikâyesi olan her türkünün anlatısıyla paralellik taşımak zorunluğu olacaktır şeklinde bir anlayışa da gerek yoktur. Bu anlatıların türküyle kimlerce nasıl ne zaman ve ne şekilde bağlandığı sorusu şimdilik cevap aramaktadır. Burada incelenen “Kırmızı Gül Demet Demet” türküsü ile ilgili anlatılar birbirinden farklıdır. Halk muhayyilesi bu türden alakalandırmaları yapmaya mey-yaldır, ancak bu anlatıların kaynağı geniş halk kitleleri değil okumuş, yazmış; belli orandan bilgi ve kültür sahibi, belli alanlarda uzman kişiler olarak ortaya çıkmaktadır. Yine de bu anlatıların gerçek veya uydurma oluşu ile alakalı bir tartışmaya girmek normatif bir yaklaşım olacaktır. Böyle bir yaklaşım folklorun ruhuna aykırı düşer. Bu noktada dikkat çekilmesi gereken daha önemli husus şudur: “Türk kültürü; Türk milletinin dil, edebiyat, tarih, sanat, mimarî, inanç, inanış, giyim-kuşam, yeme içme gibi maddi ve manevi değerlerini, çeşitli gelenek ve göreneklerini içeren çok yönlü ve karmaşık bir yapıdır. Söz konusu kültürel öğelerin hepsinde, yine bir kültür ögesi olan türküyü bulmak, elbette mümkün değildir. Ancak türküde, diğer kültür öğelerinin hemen hepsinden izler bulunmaktadır. Bu bakımdan türkü, kucaklayıcı ve kapsayıcı bir kültür ögesi olma özelliğine sahiptir. Bu durum da türkünün önem ve değerini bir kat daha artırmaktadır” (Çevik 2013: 15). Bir başka ifadeyle “Türküler bizim hafıza derinliklerimizdir. Tarihî birtakım olaylar ve kişiler, bir yerin coğrafi özellikleri, kullanılan eşyalar, çiçekler, kuşlar, kıyafetler, yiyecekler, gelenekler, görenekler gibi toplumun günlük yaşama biçimine ve dünyayı nasıl algıladığına ilişkin pek çok önemli bilgiyi bize aktaran türkülerdir” (Türkyılmaz 2019: 193).

“Kırmızı Gül Demet Demet” türküsünün önemi ve değeri de taşıdığı hikâye ve söz estetiğinden ziyade tarihe tanıklık etmesidir.²³ Bu tanıklık günümüzde müşahhas olarak mevcut olmayan ancak bu türkü vasıtasıyla sonsuza kadar zihnimizde varlığını sürdüren “Revan” ismidir. Bildiği gibi Revan sadece bir şehir adı olmanın ötesinde bir siyasi yapının, bir hanlığın adını taşıması (Hacıyeva 2002: 64-72.) bakımından da Türk tarihi²⁴ ve kültürü²⁵ bakımından önemlidir. Bu ismi zikreden başka türküler de vardır. Mesela *O Revan’ın [Esasen (i)Revan olmalı] Ak Yokuşu* türküsünde “(i)**Revan’ın** ak yokuşu [oraya giden değilem] / Gider yazı gelir kışı [gız seni seven değilem]; (i)**Revan’a** ben işlerem [oraya giden değilem] / Saç bağını gümüşlerem [kız seni seven değilem]; (i)**Revan’da** bir kuyu var [oraya giden değilem] / İçinde zemzem suyu var [kız seni seven değilem]” mısralarında veya *Giderem Van’a Doğru* uzun havasının “[oğul] Giderem Van’a doğru / [vallah] Yolum **Revan’a** doğru [beni beni, havar zalım yar] / [oğul] Kes başım kanım aksın / [vallah] Gadir bilene doğru [beni beni, havar, zalım yar]” kıtasında veya *Yüzünü Sevdığım Seyrana Çıkmış* türküsünün “Menendin bulunmaz Gürcü **Revan’da** / Şam u Diyarbekir, Haleb ü Van’da / Ağalar el pençe beyler divanda / Geda gibi nice canlar ah çeker / Geda gibi nice [ömrüm ömrüm ömrüm] canlar ah çeker” kıtasında Revan adının

23 Bu hususta ayrıca bkz. (Türinay 2010: 32-36).

24 “... Osmanlı Devleti’ne başkaldıran Ermenilerin /.../, Revan Hanlığı’nı ele geçirdikten sonra Türkleri vatanlarından zorunlu göçe tabi tutarak İran coğrafyasındaki Ermenileri Revan Hanlığı topraklarına göç ettiren Rusya’nın yaşattıkları ilgilendirmemektedir. Tarihî gerçeklere dayanan Revan Hanlığında yaşananların hatırası bir türkümüzde [Kırmızı Gül Demet Demet] yaşamaktadır: Revan’ın Erivan’a dönüşümünü türküler unutmamıştır. Türküyü söyleyenler ve dinleyenler unutmuştur” (Günay 2011: 16).

25 İpek Yolu ticareti münasebetiyle Erzurum’un bağlantılı olduğu mahallerin, şehrin giriş kapılarının isimlerini taşıması yanı sıra şehrin kuzeyindeki özellikle ticari faaliyetlerin yoğun olduğu Gürcükapı semtinin, Gürcistan ve Revan yolunun girişinde yer alması (Pamuk 2006: 74) dahası ticari faaliyetler dolayısıyla Tebriz-Revan-Ahıska-Gürcistan üzerinden Erzurum’a gelenler kadar Erzurum’dan gidenler için de yol üzerindeki köylerde derbenci istihdam edilmesi (Pamuk 2007: 136) Erzurum ile Revan arasındaki irtibatı teyit eden bilgilerdir.

anıldığı görülür. Ayrıca Revan sözü “yürüyen” manasıyla da birçok türküde geçmektedir. Ancak bu anlamıyla burada örnek verilen türkülerin dışında başka hiçbir türküde şimdilik tespit edilememiştir. Şüphesiz başka türkülerin başka tarihî yer olay veya durumları bünyesinde asırlardır sakladığı da bilinen ama pek dikkat edilmeyen bir husustur.

Sonuç veya Türkülere Bakış İçin Yeni Bir Perspektif Teklifi

Türkülere Türk toplumunun estetik zevkini besleyen, duygularına tercüman olan, üzüntüsünü alan, kederini dindiren, coşkusunu artıran, hüznünü pekiştiren, sevincini büyüten ürünler olarak bakılmasının yanında onların taşıdıkları tarihî gerçekliklerin de bilinerek ve anlaşarak bakılması gerektiği kanaatindeyim. Kimi türkülerin hikâyesi bulunmakla beraber her türkünün hikâyesi olmak zorunda değildir. Her türkünün hikâyesi de yoktur zaten... Hikâyesi olan herhangi bir türkünün bahse konu hikâyesi bir bakıma şahsî özellik taşıy ve dinleyenlerini de şahsî ve farklı tesirler altında bırakırken o türkünün taşıdığı tarihî hususiyet veya umumî unsurlar bütün bir toplumun macerasının daha doğru anlaşılmasına yardım eder. Dolayısıyla türkülerin sadece dinlenmesinin yeterli olmadığını, aynı zamanda dinlenen türkünün okunmasının da gerektiğini düşünüyorum. Hikâyesi olsun olmasın herhangi bir türkü ancak böylesi bir yolla tam olarak anlaşılabilir.

Yukarıdaki düşünceyi biraz daha açmak gerektiğinde şu hususları dillendirmek mümkündür: Türkü sadece şiir veya sadece ezgiden ibaret değildir. Türkünün hafızası vardır ve bu hafıza son derece kuvvetlidir. Bu yüzden türkünün hafızasına mugayir bir tavır takınılamaz veya hafıza yok sayılamaz. Türkü keyfe göre çalınıp-söylenemez, açıklanamaz, düzenlenemez, yazılamaz, tertip edilemez. Türkü eğilip bükülemez, ona hikâyeler uydurulamaz [halk arasında bu türden anlatıların oluşabilmesi mümkünse de uzman kişiler eliyle böyle bir şey asla yapılamaz]. Türküyü anlamak ve idrak etmek mecburiyeti vardır ve bu husus türküyü değil ilgisini bağlar. Bir türkünün başından sonuna kadar ne dediğine ne söylediğine dikkat edilmek zorunluluğu söz konusudur ki bu da yine türküyü değil ilgisini bağlayan bir husustur. İnsanın türküye ne söylediği, ne yaptığı gün gelir insan tarafından unutulabilir hatta türkü dahi kısmen bu unutulmadan nasibini alabilir. Ancak türkü kendisine yapılanları, yapanları ve hafızasında taşıdıklarını asla unutmaz; unutmaz, saklar ve tarihe miras olarak bırakır. Bu sebeple ister türkü derleyici [hatta besteleyen, havalandıran] ister türkü söyleyici/okuyucu [muganni], ister icracı [çalan, söyleyen], ister icrayı tertip eden [türkü söyleten, okutan, icra ettiren, [şef, yönetici]], ister türkü araştırmacısı/incelemeçisi [akademisyen, araştırmacı] olsun ilgisince yapılması gereken temel husus özellikle türküyü önemsemek, türküyü anlamak, türküyü idrak etmek ve ona göre uğraştığı alan ve unsura uygun bir tavır takınmak olmalıdır. Hepimiz türkülerin sözlerini ve notalarını doğru yazarsak, türkülerin sözlerini ve notalarını doğru okursak, türkülerin sözlerini ve notalarını doğru seslendirirsek, türkülerin sözlerini ve notalarını doğru çalarsak türkülerin ne dediğini doğru anlamış ve doğru anlatmış oluruz.

Kaynaklar

- Artun, Erman (2014). *Ansiklopedik Halkbilimi / Halk Edebiyatı Sözlüğü*. Adana: Karahan Kitabevi
- Belekoğlu, Nabi (1971). *Erzurum Türküleri*. Adana: Kemal Matbaası.
- Bulut, Sebahattin (2001). *Erzurum Türküleri*. Erzurum: Erzurum Halk Oyunları–Halk Türküleri Derneği Kültür Yayınları, s. 19-21.
- Çevik, Mehmet (2013). *Türkü ve Algı: Türkü Kültüründe Değişim Süreci*, Ankara: Ürün Yayınları.
- Çevik, Mehmet (2023). *Türkü Çözümlemeleri*, Ankara: Ürün Yayınları.
- Çevik, Mehmet (2024). “Türkü Metinlerindeki Değişmeler: Sebep ve Sonuçlara Dair Genel Bir Tartışma”. *Ziya Gökalp’in Vefatının 100. Yılı Anısına 5. Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı* [Ed.: Veli Savaş Yelok vd.]. Ankara: Türk Eğitim-Sen Genel Merkezi Yayınları, s. 820-832.
- Duygulu, Melih (2014). *Türk Halk Müziği Sözlüğü*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Feyzi, Ahmet (2021). *Erzurum Türküleri, Türk Müziği Kuramı Açısından Yapısal İnceleme*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Görkem, İsmail (2000). *Çukurovalı Âşık Mustafa Köse ve Hikâye Repertuarı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Günay, Umay (2011). “Türk Kültürünün İletişim, Bilgi ve Kültürel Şifre Taşıyıcısı Olarak Âşık Edebiyatı”. *Yaşayan Âşık Sanatı Sempozyum Bildirileri*. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi (THBMER) Yayınları.
- Güven, Merdan (2005). “Türkiye Sahasındaki Hikâyeli Türküler Üzerine Bir Araştırma”. Erzurum Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Güven, Merdan (2009). *Türküler Dile Geldi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güven, Merdan (2012). *On Bin Yılın Türküsü*. Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Hacıyeva, Saide (2002). “Revan Türk Hanlığı ve Osmanlı Devleti ile İlişkileri”. *Türkler Ansiklopedisi*, 7. Cilt. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. s. 64-72.
- Işıklı, Suat (1964). “Türkü ve Derlemelerimiz”. *Yakutiye*. Y. 6, S. 5, 12 Mart, s. 40-42.
- Kaya, Doğan (2020). *Türk Dünyası Ansiklopedik Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Sözlüğü* [Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş IV. Baskı]. Ankara Akçağ Yayınları.
- Özbek, Mehmet (1975). *Folklor ve Türkülerimiz*. İstanbul: Ötüken
- Özürküt, Yaşar (t.y.). *Öyküleriyle Türküler 2*. İstanbul: Mart Matbaacılık, s. 30-35.
- Pamuk, Bilgehan (2006). *XVII. Yüzyılda Bir Serhad Şehri Erzurum*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Pamuk, Bilgehan (2007). “İpek Yolu Ticareti ve Erzurum”. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt/Volume XXII, Sayı/Number 2, Aralık/December, s. 125-143.
- Tuna, Kenan (2001). *Erzurum Türküleri ve Nazariyatı*. Ankara: Semih Ofset Matbaası.
- Turhan, Salih–Ahmet Feyzi (2021). *Dar’ülelhân Halk Müziği Külliyyatı* [Çeviri–İnceleme–İşleme, Defter 13-15]. C. 3. İstanbul: ST Prodüksiyon.
- Turhan, Salih–Gürsoy Babaoğlu–Abuzer Akbıyık (2023). *Notalarıyla Taş Plak Türkü Külliyyatı 1001 Türkü 1-2-3*. İstanbul: ST Prodüksiyon.
- Türinay, Necmettin (2010). “Türkülerin Tarihi ve Klasik Zamanı”. *Türk Yurdu*, Y. 99, C. 30 (62), S. 269 (630) Ocak, s. 32-36.
- Türkmen Yurtseven, Hatice (2017). “Kırmızı Gül Demet Demet”. <https://www.dergizan.com/2017/12/20/kirmizi-gul-demet-demet-hatice-turkmen-yurtseven/> [23.07.2023].
- Türkyılmaz, Dilek (2019). *Esvaplı Türküler Türkülerde Giyim Kuşam*. Konya: Kömen Yayınları.
- Yasun, Serbülen (1976). *Halk Türkülerimiz 1*. Cilt [2. Baskı]. Ankara: Öztuğ Matbaası.

Yener, Serdar (2013). “Türkü Derlemelerinde Yapılan Yanlışlar ve Düzeltilmesine İlişkin Öneriler”. *Kültürümüzde Türkü Sempozyumu [22-25 Ekim 2011, Sivas] Bildirileri I*. Sivas: Sivas Valiliği İl Kültürü ve Turizm Müdürlüğü.

URL-1: <https://www.repertukul.com/KIRMIZI-GUL-DEMET-DEMET-1175> [E.T.: 29.08.2023].

URL-2: <https://erzurum.ktb.gov.tr/TR-308649/hikayelerle-erzurum-turkuleri.html> [E.T.: 30.08.2023].

URL-3: <https://erzurumportali.com/shf/465/Kirmizi-Gul-Demet-Demet-Turkusunun-Hikayesi> [23.07.2023]

URL-4: <https://www.turkudostlari.net/hikaye.asp?turku=689> [23.07.2023].

URL-5: https://gumushanekmtal.meb.k12.tr/icerikler/okunmaya-deger-bir-turku-hikayesi_44987.html [23.07.2023].

URL-6: <https://www.forumsal.org/konu/kirmizi-gul-demet-demet-turku-hikayesi.3327/> [23.07.2023].

URL-7: <https://www.turkusu.com/kirmizi-gul-demet-demet-turkusunun-hikayesi/> [23.07.2023].